

اشتغال دانش‌آموختگان آموزش عالی و تأکید بر کارآفرینی به عنوان یک راهکار افزایش آن فاطمه میرجلیلی^۱

در بررسی وضعیت اشتغال گروه‌های مختلف جامعه، وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی دارای اهمیت خاصی است. بدین منظور در این تحقیق وضعیت شاغلین بر حسب سواد و همچنین ترکیب استخدامی آن‌ها در دو بخش خصوصی و دولتی تجزیه و تحلیل شده است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد نرخ بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی روند افزایشی داشته و اکثر شاغلین تحصیلکرده آموزش عالی جذب بخش دولتی (عمومی) کشور شده‌اند، و نقش بخش خصوصی در جذب افراد تحصیلکرده بسیار کم است. در این تحقیق مقابله با این مشکل و بهبود شرایط در برنامه‌ریزی کلان کشور مدنظر قرار گرفته است. بدین منظور به مقوله کارآفرینی و توسعه انکوباتورها توجه شده و با بررسی تجربیات کشورهای دیگر نشان داده شده که روش کارآفرینی می‌تواند مشکلات بیکاری دانش‌آموختگان در کشور را بهبود بخشد.

کلیدواژه‌ها: شاغلین تحصیلکرده آموزش عالی، بیکاری، وضع شغلی، کارکنان مستقل، کارآفرینی، انکوباتورها

مقدمه

در اکثر مدل‌های رشد که در دهه‌های اخیر در سطح جهان مطرح شده‌اند، توجه ویژه‌ای به سرمایه‌انسانی شده است. این مطالب تا آنجا قوت گرفته است که برخی امروزه سرمایه‌انسانی را مهم‌ترین عامل رشد اقتصادی و در نتیجه توسعه کشورها قلمداد کرده و به‌نحوی آن را موتور توسعه می‌دانند. قبل از ارائه نظریات رشد درونزا که در آنها عامل سرمایه‌انسانی و آموزش به‌عنوان متغیرهای اساسی رشد وارد مدل‌ها می‌شود، تصور بر این بود که آن دسته از

* پژوهشگر دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

کشورها و جوامعی که دارای منابع طبیعی و فیزیکی بیش‌تری هستند زودتر مراحل رشد و توسعه را طی می‌کنند، اما پیشرفت و توسعه برخی کشورها از جمله ژاپن و کره جنوبی که از منابع طبیعی غنی برخوردار نیستند، نشان داد عامل دیگر یعنی نیرو و سرمایه انسانی در این مهم نقش اساسی داشته است بدین ترتیب می‌توان گفت در زمان حاضر عصر برتری منابع طبیعی و فیزیکی به پایان رسیده و سرمایه انسانی نقش تعیین‌کننده در ایجاد جامعه‌ای پویا، کارآمد و مرفقی خواهد داشت در این میان جایگاه دانش‌آموختگان دانشگاهی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های انسانی از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است

با توجه به اینکه سرمایه‌گذاری قابل توجهی برای رشد و ارتقا سطح دانش تحصیلکردگان آموزش‌عالی در قالب آموزش‌های دانشگاهی انجام گرفته است، باید شرایطی فراهم گردد که اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی افزایش یابد تا در پرتو وجود افراد تحصیلکرده و متخصص، به‌نحو شایسته و مطلوب از منابع و سرمایه‌های کشور بهره‌برداری شود با توجه به اینکه یکی از اهداف برنامه‌های کلان کشور کاهش تصدی‌گری بخش دولتی است، بنابراین امکان استخدام در بخش دولتی برای دانش‌آموختگان دانشگاهی تقلیل یافته و جایگاه بخش‌های خصوصی و تعاونی در ایجاد اشتغال دارای اهمیت بیش‌تری شده است به‌رغم مطالعات زیادی که در زمینه اشتغال انجام شده بررسی‌های انجام گرفته بر روی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی محدود است در این مقاله به‌دلیل اهمیت وضعیت اشتغال تحصیلکردگان آموزش‌عالی، وضعیت سواد شاغلان به تفکیک بخش‌های خصوصی و عمومی و چگونگی ترکیب آن‌ها مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است از آنجایی که نرخ بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی در سال‌های اخیر افزایش یافته و با توجه به نتایج مطالعات انجام شده مبنی بر وجود رابطه مستقیم میان کاهش نرخ بیکاری و فعالیت‌های کارآفرینی، مقوله کارآفرینی در این مقاله به‌عنوان راهکاری برای ایجاد اشتغال دانش‌آموختگان مورد تأکید قرار می‌گیرد

۰۰

درباره موضوع اشتغال تحصیلکردگان آموزش‌عالی و تحولات عرضه نیروی کار این گروه از جمعیت فعال کشور پژوهش‌ها و مطالعاتی صورت گرفته است در این قسمت به نتایج برخی از این مطالعات اشاره شده است

حسن طایبی (۱۳۷۸) در پژوهش خود به بررسی تحولات عرضه نیروی کار در دوره

۱۳۴۵-۱۳۸۳ در قالب مدل‌های اقتصادسنجی پرداخته است وی در بخشی از پژوهش خود نتیجه می‌گیرد اگر میزان استفاده از ظرفیت نیروی کار کشور را معادل با ۶۵ درصد جمعیت بزرگسال (۱۵ تا ۶۴ سال) کشور در نظر بگیریم - که با توجه به نرخ متداول و مورد استفاده در کشورهای پیشرفته بسیار طبیعی است - در سال ۱۳۸۵ عرضه نیروی کار به ۳۲ میلیون نفر (با توجه به اینکه برآورد جمعیت بزرگسال در سال ۱۳۸۵ بیش از ۴۹ میلیون نفر بوده است) خواهد رسید که این خود سرمایه انسانی قابل توجهی است به این ترتیب وی پیشنهاد می‌کند دولت‌مردان سیاست‌های خود را معطوف به اصلاح بازار کار و توسل به شیوه‌های نوین افزایش تقاضای نیروی کار در تمامی سطوح (دولتی، خصوصی و تعاونی) نمایند همچنین در این تحقیق به پیش‌بینی منابع بالقوه عرضه نیروی کار به تفکیک سطح آموزش پرداخته است بنا بر نتایج حاصل به‌طور متوسط سالانه ۱۴۹ هزار نفر زن و ۵۳۶ هزار نفر مرد وارد بازار کار کشور خواهند شد در نهایت وی توصیه می‌کند به‌منظور افزایش کیفیت عرضه نیروی کار لازم است امکانات گسترده‌ای در سه بخش آموزش و پرورش عمومی، آموزش عالی و آموزش فنی و حرفه‌ای به کار گرفته شود افشین جعفری مژده‌ی (۱۳۸۱) نحوه ترکیب نهاده‌های تولیدی را در ارزیابی عملکرد و فرایند تولید و ایجاد ارزش افزوده در یک نظام اقتصادی مورد بررسی قرار داده است بررسی‌های آماری ارائه شده در این مطالعه نشان می‌دهد که استفاده از نیروی کار با تحصیلات بیش‌تر، به‌کارگیری کارکنان دارای تحصیلات عالی و صرف هزینه‌های تحقیق و توسعه به‌عنوان عوامل مثبت و تأثیرگذار بر فرایند تولید عمل می‌کند امیر خالصی (۱۳۸۱) با ارائه یک مدل پویا نقش و جایگاه بازار کار نیروی کار متخصص در اقتصاد ایران را مشخص کرده است یکی از نتایج مهم تحقیق مزبور این است که فزونی عرضه نیروی کار متخصص نسبت به تقاضای آن در هر دوره منجر به تشدید عدم تعادل آن در دوره‌های آتی می‌شود نتیجه دیگر اینکه، متوسط رشد نرخ بیکاری نیروی کار دارای آموزش عالی در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۳ حدود ۸ درصد پیش‌بینی شده است و میزان مطلق آن در سال ۱۳۸۳ حدود ۲۴.۵ درصد خواهد شد با توجه به این موضوع محقق توجه پیش از پیش مسئولان به برنامه‌ریزی در جهت کاهش نرخ بیکاری را گوشزد می‌نماید

محمدجواد صالحی (۱۳۸۱) با استفاده از مدل‌های اقتصادسنجی به بررسی آثار سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی ایران پرداخته است بدین منظور محقق سهم نیروهای متخصص و همچنین فاقد تحصیلات دانشگاهی را در رشد اقتصادی کشور در بخش‌های مختلف برآورد کرده است براساس یافته‌های وی افزایش یک درصد در تعداد شاغلان دارای تحصیلات آموزش عالی

رشد اقتصادی، ۴۸ درصد افزایش می‌یابد همچنین به اعتقاد محقق با پیشرفت فناوری و وجود ظرفیت‌های مالی اقتصاد هنوز جای جذب افراد دانش‌آموخته دانشگاهی بسیار زیاد است
با توجه به مطالعات انجام شده درباره اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاهی و وجود اثرات مثبت اقتصادی حاصل از به‌کارگیری کارکنان دارای تحصیلات عالی در ادامه وضعیت شغلی این گروه از جمعیت فعال کشور مورد بررسی قرار گرفته است

۰۶

جدول (۱) توزیع نسبی شاغلان بر حسب وضع سواد در سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۸۳ را نشان می‌دهد با توجه به اطلاعات ارائه شده مشخص می‌شود که همواره حدود ۲۰ درصد شاغلین کشور را بی‌سوادان تشکیل می‌دهند البته این جریان در دو سال اخیر اندکی تعدیل یافته به‌صورتی که سهم شاغلین بی‌سواد از ۲۱٪ درصد در سال ۱۳۷۷ به ۱۴ درصد در سال ۱۳۸۳ کاهش یافته است اما میزان این شاخص که سهم بی‌سوادان در اشتغال کشور را نشان می‌دهد، بسیار بالا بوده و گویای ساختار سنتی بازار کار ایران است اگر این شاخص با سهم شاغلین دارای تحصیلات ابتدایی در کشور جمع شود، مشاهده می‌شود که تقریباً ۴۰ درصد از شاغلین کشور را بی‌سوادان یا افراد دارای تحصیلات ابتدایی تشکیل می‌دهند (جدول ۱). همچنین با مشاهده جدول (۱) مشخص می‌شود که سهم بیکاران دارای تحصیلات دانشگاهی از ۶۵ درصد در سال ۱۳۷۷ به حدود ۱۲ درصد در سال ۱۳۸۳ رسیده است که این مسأله نشان‌دهنده افزایش نرخ بیکاری میان تحصیلکردگان آموزش عالی است

از دلایل اصلی افزایش بیکاری تحصیلکردگان کشور در سال‌های اخیر اتخاذ سیاست کوچک‌سازی توسط بخش دولتی بوده است در واقع عمده‌ترین متقاضی این بخش از نیروی کار امکان جذب آنها را مگر با احراز شرایط خاص ندارد البته گسترش آموزش عالی در سال‌های پس از جنگ، به دلیل کثرت تقاضای فارغ‌التحصیلان مقطع متوسطه و پاسخ مثبت آموزش عالی به این درخواست، یک علت دیگر افزایش بیکاری تحصیلکردگان در کشور می‌باشد بنابراین با توجه به شرایط موجود نقش بخش خصوصی برای حل این معضل اهمیت بسزایی دارد به این منظور در ادامه وضعیت شاغلین کشور و شاغلین دارای تحصیلات عالی به تفکیک بخش‌های عمومی و خصوصی مورد بررسی قرار گرفته است

جدول ۱. توزیع نسبی شاغلان بر حسب وضع و سطح تحصیلات در سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۸۳

وضع سواد و سطح تحصیلات	۱۳۷۷		۱۳۷۸		۱۳۷۹		۱۳۸۰		۱۳۸۱		۱۳۸۲		۱۳۸۳	
	شاغل	بیگار	شاغل	بیگار	شاغل	بیگار	شاغل	بیگار	شاغل	بیگار	شاغل	بیگار	شاغل	بیگار
وضع سواد و سطح تحصیلات	۱۰۰	۲۷/۸	۱۰۰	۲۰/۹	۱۰۰	۲۶/۶	۱۰۰	۲۶/۶	۱۰۰	۲۶/۶	۱۰۰	۲۶/۶	۱۰۰	۲۶/۶
	۱۷/۵	۲۶/۳	۱۸/۱	۲۶/۳	۱۸/۴	۲۶/۴	۱۹/۱	۲۶/۴	۲۰/۱	۲۶/۳	۲۰/۸	۲۶/۳	۱۹/۹	۲۶/۳
	۵/۴	۱۰/۸	۵/۸	۱۰/۸	۶/۵	۱۰/۷	۶/۴	۱۰/۷	۷/۴	۱۱/۸	۶/۹	۱۱/۳	۱۱/۳	۶/۴
	۱۲/۵	۲۵/۳	۱۲/۹	۲۵/۳	۱۴/۴	۲۶/۴	۱۶/۱	۲۶/۳	۱۷/۸	۳۴/۵	۱۹/۶	۳۴/۳	۳۴/۳	۲۰/۱
	۹/۳	۱۲/۵	۹/۷	۱۲/۵	۱۰/۳	۱۶/۱	۱۰/۷	۱۶/۱	۱۰/۷	۱۷/۵	۱۲/۳	۱۲/۳	۲۱/۸	۱۲/۱
حوزه‌های علمیه	۰/۳	-	۰/۳	-	۰/۳	-	۰/۳	-	۰/۳	-	۰/۳	-	۰/۳	-
سواد آموزی	۲/۴	۱/۲	۲/۴	۱/۲	۲/۴	۱/۳	۲/۹	۱/۲	۲/۶	۰/۷	۲/۱	۲/۵	۰/۴	
غیررسمی	۱/۷	۰/۴	۱/۵	۰/۴	۱/۴	۰/۵	۱/۲	۰/۵	۱/۳	۰/۲	۱/۲	۰/۹	۰/۱	
اطهار نشده	۰/۱	-	۰/۱	-	۰/۱	-	۰/۱	-	۰/۱	-	۰/۱	-	۰	۰
بی‌سواد	۲۱/۷	۸/۶	۳۰/۷	۷/۵	۱۹/۶	۷/۵	۱۸/۳	۶/۲	۱۶/۴	۶/۲	۱۴/۷	۲/۷	۱۳/۹	۲/۴

منبع: سالنامه‌های آماری سال‌های مختلف، مرکز آمار ایران.

ع. (- -)

در جدول (۴) اطلاعات مربوط به توزیع نسبی شاغلان به تفکیک وضعیت شغلی آنان در سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۳ نشان داده شده است. به‌صورتی که نتایج این جدول نشان می‌دهد در سال‌های برنامه سوم توسعه سهم شاغلین بخش خصوصی اغلب حدود ۷۷ درصد و سهم شاغلین بخش عمومی حدود ۲۳ درصد بوده است. نکته مهم این که در ترکیب شاغلان بخش خصوصی، سهم شاغلان با وضعیت کارکنان مستقل نسبت به سایر موارد بیش‌تر بوده و تنها در سال ۱۳۸۳ اندکی کم‌تر از سهم مزد و حقوق‌بگیران این بخش بوده است. از طرفی سهم کارکنان فامیلی بدون مزد در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال قبل افزایش یافته که این افزایش نیز پدیده مطلوبی در بازار کار محسوب نمی‌شود (جدول ۴). نتایج این جدول را می‌توان بدین صورت تفسیر کرد که در بخش خصوصی گرایش به سمت ایجاد کارگاه‌های تک نفری است. این امر نشان می‌دهد که روحیه انزوای اقتصادی در بخش خصوصی تقویت شده و بسیاری از شاغلان ترجیح داده‌اند که به تنهایی به فعالیت اقتصادی بپردازند که این نوع گرایش، ضمن این که نشانه بی‌ثباتی اقتصادی می‌باشد، با ایجاد فرصت‌های شغلی بیش‌تر نیز مغایر است. بنابراین باید بر روی دو گروه کارفرمایان و مزد و حقوق‌بگیران در بخش خصوصی تمرکز زیادی شود و با اتخاذ سیاست‌های مناسب، راه تشکیل بنگاه‌های جدید در فعالیت‌های گوناگون اقتصادی هموار شود تا از این طریق ظرفیت ایجاد اشتغال در بازار کار کشور فراهم شود.

جدول ۴ توزیع نسبی شاغلان ۱۰ ساله و بیش‌تر بر حسب وضع شغلی

وضع شغلی	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
بخش خصوصی	۷۷٫۳	۷۷٫۴	۷۷٫۸	۷۵٫۵	۷۵٫۴	۷۷٫۵
کارفرمایان	۵	۵٫۴	۴٫۵	۵٫۸	۶٫۸	۵٫۴
کارکنان مستقل	۳۵٫۸	۳۵٫۹	۳۶٫۴	۳۳٫۴	۳۱٫۸	۳۱
مزد و حقوق‌بگیران	۲۶٫۴	۲۶٫۸	۲۸٫۳	۲۸٫۶	۳۰٫۴	۳۱٫۸
کارکنان فامیلی بدون مزد	۱۰٫۸	۹٫۴	۸٫۹	۷٫۸	۷٫۸	۸٫۹
بخش عمومی مزد و حقوق‌بگیران	۲۲٫۳	۲۲٫۵	۲۱٫۸	۲۴٫۳	۲۴٫۵	۲۲٫۷
بخش تعاونی مزد و حقوق‌بگیران	۰٫۴	۰٫۳	۰٫۳	۰٫۴	۰٫۸	۰٫۴

منبع: آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری خانوار سال‌های مختلف، مرکز آمار ایران

ع. ()

آمار و ارقام بیکاری نشان می‌دهد که دانش‌آموختگان دانشگاهی با وجود سرمایه‌گذاری و هزینه‌های کلانی که برای رشد و ارتقای سطح دانش آن‌ها در قالب آموزش دانشگاهی انجام گرفته است، برای یافتن شغل مناسب و مرتبط با ویژگی‌ها و شرایط خود با مشکلاتی مواجه هستند برای بررسی وضعیت شاغلین تحصیلکرده آموزش عالی به تفکیک موقعیت شغلی آن‌ها برای مثال، آمار موجود در سال ۱۳۸۳ در جدول (۳) نشان داده شده است. نتایج این جدول گویای این نکته است که تنها حدود ۶ درصد از کارکنان مستقل بخش خصوصی را تحصیلکردگان دانشگاهی تشکیل می‌دهند در حالی که سهم شاغلین با تحصیلات عالی مزد و حقوق‌بگیر در بخش عمومی بیش از ۷۰ درصد است.

جدول ۳ شاغلان ۱۰ ساله و بیش‌تر دارای تحصیلات عالی بر حسب وضع شغلی

سال	جمع	بخش خصوصی					مزد و حقوق‌بگیران مزد و حقوق معاونی	مزد و حقوق بگیران عمومی	بخش اظهار نشده
		کارکنان مستقل	کارکنان مزد و حقوق بگیران	کارکنان فامیلی بدون مزد	بگیران معاونی	بخش اظهار نشده			
۱۳۸۳	۱۰۰	۲۸٫۴۴	۵۸۵	۵۹۷	۱۶۳۴	۰٫۵۲	۷۱٫۶۳	۰٫۱۷	۰

منبع: آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری خانوار سال‌های مختلف، مرکز آمار ایران

این نتایج گویای آن است که تحصیلکردگان دوره‌های آموزش عالی کشور بیش‌تر جذب بخش‌های دولتی شده‌اند از طرفی با توجه به سهم چشمگیر بخش خصوصی در اشتغال کشور (جدول ۲)، این بخش هنوز فاقد دانش و تخصص کافی است. یکی از دلایل عمده این امر را می‌توان بافت به‌نسبت سنتی واحدهای شغلی و سطح پایین تکنولوژی‌های به‌کار گرفته شده در این واحدها ذکر کرد که باعث شده این‌گونه واحدها که عمدتاً واحدهای کوچک و متوسط بوده و اغلب مدیران آن، مالکان آن نیز هستند از ورود دانش‌آموختگان جوان به‌واحد خود جلوگیری کنند^۱ به‌ویژه آنکه نیروهای تحصیلکرده اغلب به‌دنبال تغییر فضای واحد به‌سمت نوآوری و استفاده از تکنیک‌های نوین و کارآمد روز هستند که این امر خود بهانه‌ای برای مدیران واحدهای عمدتاً کوچک و متوسط در نپذیرفتن آن‌ها به‌دلیل برهم زدن تعادلی است

۱. طرح کارورزی دانش‌آموختگان جوان دانشگاهی، مؤسسه مطالعات بهره‌وری و منابع انسانی وزارت صنایع و معادن، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران، ص ۴، سال ۱۳۸۲.

که به ظاهر بر واحد و فعالیت‌هایش حاکم است در حالی که عدم جذب یا روند کند جذب قشر تحصیلکرده در بدنه اشتغال موجود، به‌خصوص در صنایع کوچک و متوسط این نگرانی را به‌دنبال خواهد داشت که جریان نوآوری و کارآفرینی از رشد مناسبی برای توسعه اشتغال پایدار برخوردار نباشد همچنین بدیهی است که در عرصه رقابت‌های اقتصاد جهانی که مهم‌ترین ویژگی بنگاه‌ها، سطح دانش مهارت آنهاست بخش خصوصی کشور ما توان لازم را برای حضور در بازارهای بین‌المللی نداشته باشد عوامل و پیامدهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ناشی از عدم اشتغال به‌ویژه در سطح اقشار تحصیلکرده، لزوم برنامه‌ریزی و سیاستگذاری جدی را در سطح کلان طلب می‌کند

۱.

ایجاد اشتغال پایدار نتیجه رونق تولید و سرمایه‌گذاری است که پیش نیاز آن جهت‌گیری مجموعه سیاست‌های کلان اقتصادی به‌سمت ایجاد فضای باثبات برای افزایش تولید و سرمایه‌گذاری است ایجاد این فضا به‌دنبال تأمین امنیت، کاهش ریسک سرمایه‌گذاری، ثبات در اجرای سیاست‌ها، سرعت اجرا و سازگاری بین سیاست‌ها با استفاده از ابزارهای کافی برای تحقق اهداف است

اما راهبردهای ایجاد فرصت‌های شغلی از طریق سرمایه‌گذاری کلان باتوجه به محدودیت‌های بودجه‌ای، پایین بودن توان برنامه‌ریزی و اثربخشی اجرایی و موانع متعدد بوروکراتیک نمی‌تواند پاسخگوی معضل کنونی اقتصاد ما باشد بدین دلیل می‌توان راه‌حلی که در بسیاری از کشورها، بازتاب‌های مثبتی داشته و بر روی مبانی آن به‌صورت جدی کار شده، یعنی کارآفرینی را به‌عنوان راهکاری برای ایجاد اشتغال تحصیلکردگان دانشگاهی مورد توجه قرارداد

کارآفرینی عبارت است از ایجاد یک فعالیت نوآورانه برای شناخت و بهره‌گیری از فرصت‌ها^۱

در این رویکرد عواملی چون قابلیت نوآوری، تجربه، تخصص، ریسک‌پذیری و کارآمدی افرادی که کسب و کار جدیدی را با توجه به همه مخاطرات آن آغاز می‌کنند، در اولویت قرار می‌گیرند و به‌عنوان کارآفرینان شناخته می‌شوند

۱. جیم هوران، طرح تجاری یک صفحه‌ای، مترجم سیدعلیرضا فیض‌بخش، نشر باران، ص ۹۹

تربیت افراد کارآفرین نیازمند این است که نظام آموزشی به سمتی برود که نیروهایی شجاع و با شهامت در تصمیم‌گیری پرورش دهد در حال حاضر اکثر دانش‌آموختگان دانشگاهی کشور اعتماد به نفس و شهامت ریسک کردن برای استفاده از مزایای قانونی و تسهیلات تعیین شده قانونی برای خود و دیگران را ندارند و اغلب به دنبال فرصت‌های شغلی مزدبگیری هستند^۱

• (O)

(

در تحقیقی با عنوان «آیا خود اشتغالی بیکاری را کاهش می‌دهد»^۲ نشان داده شده که بین کاهش نرخ بیکاری و فعالیت‌های کارآفرینی رابطه مستقیم وجود دارد براساس نتایج تحقیق مذکور، بخش‌های تجاری کوچک، بنگاه‌ها و کارگاه‌های صنعتی کوچک ابزارهای عمده کارآفرینی هستند

با توجه به نقش کلیدی کارآفرینان به عنوان موتور توسعه کسب و کار بسیاری از دولت‌ها در کشورهای مختلف به توسعه کارآفرینی روی آورده‌اند در ادامه به تجربه برخی از این کشورها اشاره شده است

کارآفرینی در اقتصاد کشور مالزی نقش حیاتی دارد به صورتی که برای مدیریت آن یک وزارتخانه با عنوان «وزارت توسعه کارآفرینی» تشکیل شده است^۳ متولی توسعه کارآفرینی در مالزی این وزارتخانه است برای توسعه کسب و کار در وزارت توسعه کارآفرینی برنامه‌ای با عنوان برنامه مشاوره طراحی شده است به موجب این برنامه، شرکت‌های بزرگ برای کارآفرینان بالقوه یا کارآفرینان کوچک و متوسط برنامه‌های آموزشی و راهنمایی فراهم می‌کنند و برای آن‌ها برنامه‌هایی طراحی می‌شود تا بتوانند به شکل مستقل در بازار به رقابت بپردازند همچنین برای دانشجویان برنامه‌هایی به منظور بهبود مخاطره‌پذیری دانشجویی در نظر گرفته شده است بدین منظور دولت، توسعه شرکت‌های کوچک و اعطای وام‌های

۱. جعفر هزارجریبی، کارآفرینی، پژوهشکده امور اقتصادی، تهران، سال ۱۳۸۳، ص ۲۲۵

۲. Audretsch, D.B., Carree M.A., Stel, J. Van and Thorik, A.R. , "Does Self-Employment Reduce Unemployment?", *Discussion Papers on Entrepreneurship, Growth and Public Policy*, April ۲۰۰۵. p. ۹

۳ کارآفرین، ماهنامه علمی، صنعتی، اقتصادی، تحلیلی، سال چهارم، شماره ۳۱، سال ۱۳۸۳، ص ۵۷

سهل الوصول را در دستور کار خود قرار داده است در کشور آلمان نیز برای ایجاد اشتغال بیش تر توجه بسیاری به مقوله کارآفرینی شده است عمده ترین خط مشی دولت آلمان در ارتقای کارآفرینی، حمایت از بنگاه های کوچک و متوسط، کاهش مالیات و سایر الزامات بوروکراتیک، ایجاد شبکه هایی برای ارتباط بنگاه ها با دانشگاه ها و مؤسسات تحقیقاتی، توسعه فناوری اطلاعات بوده است در کشور آلمان در راستای خط مشی فوق برخی از بانک ها در زمینه ایجاد بنگاه های جدید و کمک به کارآفرینان، وام های کوتاه مدت اعطا می کنند همچنین در سال های گذشته یکی از بانک های کشور آلمان ۵۰۰۰۰۰ مورد، کمک مالی برای تأسیس بنگاه های جدید اعطا کرده که حاصل آن ایجاد ۳۵۰۰۰۰۰ شغل جدید بوده است^۱

در این کشور بانک ها نه تنها به ارائه تسهیلات مالی می پردازند، بلکه با برگزاری کارگاه های آموزشی به ارتقای فرهنگ کارآفرینی نیز کمک می کنند کارآفرینی و ایجاد شرکت های جدید در بازار کار ایالات متحده امریکا نقش قابل توجهی در افزایش فرصت های شغلی جدید داشته است تا چندی قبل بیش تر شرکت های جدیداً تأسیس در بخش صنعت فعالیت داشته اند اما اخیراً شغل های جدید بیش تر در بخش خدمات ایجاد می شوند به طوری که از سال ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۹ تقریباً بیش از نیمی از ۱۸ میلیون شغل جدید ایجاد شده مربوط به بخش خدمات بوده است^۲ از سال ۱۹۹۵ تا سال ۱۹۹۶، در ایالت متحده امریکا ۶۹۷۴۶۰ شرکت جدید به ثبت رسیده است که از این طریق ۵۹۰۸۳۰۰ شغل ایجاد شده است^۳. همان گونه که از آمار و ارقام مشهود است کارآفرینی در ایجاد فرصت های شغلی جدید در ایالت متحده امریکا نقش اساسی دارد

۱.

با توجه به تجربیات کشورهای دیگر و مشخص شدن اثر مثبت کارآفرینی در سایر کشورها در ادامه، به منظور توجه بیش تر به مقوله کارآفرینی در ایران راهکارهایی پیشنهاد شده است در حال حاضر در ایران حدود ۷۰ درصد از شاغلین تحصیل کرده آموزش عالی مزد و

۱. کارآفرینی در بنگاه های کوچک و متوسط آلمان، نشریه بازار کار، شماره ۱۶۹، ص ۱.

۲. W. Bednarzik, Robert, "The Role of Entrepreneurship in U.S. and European Job Growth", *Monthly Labor Review*. July ۲۰۰۰, p. ۵.

۳. IBID, p. ۸

حقوق‌بگیر بخش عمومی هستند در حالی که با توجه به مباحث مطرح شده درباره کوچک کردن اندازه دولت، بخش دولتی کشور امکان استخدام نیروی کار جدید را مگر با احراز شرایط خاص ندارد بنابراین نقش دو بخش خصوصی و تعاونی برای ایجاد اشتغال پررنگ‌تر شده است

همان‌گونه که اشاره شد، یکی از ویژگی‌های بازار کار ایران سهم اندک تحصیلکردگان دانشگاهی شاغل در بخش خصوصی و بالا بودن نسبی سهم کارکنان مستقل این بخش است بنابراین پیشنهاد می‌شود به‌منظور ایجاد اشتغال برای تحصیلکردگان دانشگاهی، کانون‌های کارآفرینی در سطح ملی در دانشگاه‌ها ایجاد شوند. کانون‌های کارآفرینی با ایجاد فضایی شبیه به فضای کاری در دانشگاه، محیطی را برای ایده‌سازی و ایده‌یابی فراهم می‌کنند. دانشجویان به محض ورود به دانشگاه و عضویت در این کانون‌ها شروع به پروراندن یک ایده در ذهن خود و مطالعه و تلاش بر روی آن ایده می‌نمایند تا زمانی که آن ایده به‌وسیله دانشجویان و کمک دانشگاه یا استفاده از تسهیلات بانکی به سرمایه‌گذاری‌های خطرپذیر به یک طرح شغلی تبدیل شود و در نهایت دانش‌آموخته بتواند کسب و کار جدیدی را راه‌اندازی کند. این موضوع می‌تواند اساتید دانشگاه را نیز به تعریف پروژه‌های عملی در سطوح تحصیلات تکمیلی هدایت کند.

همچنین تلاش برای ایجاد بیش‌تر انکوباتورها می‌تواند در ایجاد شغل مؤثر باشد. در ادبیات کارآفرینی، انکوباتورها در زمره زیرساخت‌های فنی قرار می‌گیرند و نهادهایی هستند که برای پرورش یا ایجاد کسب و کارهای کوچک ایجاد می‌شوند. در واقع انکوباتورها ارائه‌کننده فضا، خدمات حمایتی و تجهیزات مشترک برای شرکت‌های کارآفرین هستند تا بتوانند کارآفرینان و شرکت‌های کوچک را در ایجاد و توسعه مؤسسات خود یاری کنند. انکوباتورها معمولاً در کنار مراکز تحقیقاتی یا دانشگاهی که خدمات پشتیبانی را برای تبدیل نوآوری یا اختراعی به یک شرکت صنعتی ارائه می‌کند تأسیس می‌شوند. عمده‌ترین اهداف انکوباتورها ایجاد اشتغال و تأسیس شرکت‌های نوپا و حمایت از آن‌ها و توسعه یک محصول است. همان‌گونه که اشاره شد پرورش کسب و کار در سراسر جهان به‌عنوان یک شیوه مؤثر برای ترویج و حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط استفاده شده است. شرکت‌های کوچک و متوسط حجم قابل توجهی از محصولات ساخته شده را تولید و نیروی کار بالایی را جذب کرده و قسمت بزرگی از بخش خصوصی را تشکیل می‌دهد. در مجموع با توجه بیش‌تر به مقوله کارآفرینی در دانشگاه‌های کشور در سطح ملی در آینده بخش خصوصی

وجود خواهد داشت که سهم تحصیلکردگان دانشگاهی در آن بالاست همچنین بخش خصوصی فعلی کشور به منظور رقابت با چنین بخشی باید با کمک گرفتن از نیروهای تحصیلکرده آموزش عالی به سمت تولید کالاهایی بر مبنای علم و دانش تغییر هویت دهد در این تحقیق وضعیت اشتغال تحصیلکردگان آموزش عالی ارزیابی شده است با توجه به توزیع نسبی شاغلان برحسب وضع سواد در سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۸۳ مشخص شد که نرخ بیکاری تحصیلکردگان دانشگاهی از ۶۵ درصد در سال ۱۳۷۷ به ۱۲ درصد در سال ۱۳۸۳ رسیده است افزایش نرخ بیکاری در میان تحصیلکردگان آموزش عالی حاکی از این است که دانش‌آموختگان دانشگاهی با وجود سرمایه‌گذاری و هزینه‌های کلانی که برای رشد و ارتقای سطح دانش آن‌ها در قالب آموزش دانشگاهی انجام گرفته است، برای یافتن شغل مناسب و مرتبط با ویژگی‌ها و شرایط خود از امکان به نسبت کمی برخوردارند ضمن این‌که بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی با مسائل اجتماعی و اقتصادی خاصی همراه است با توجه به برنامه‌های کلان کشور برای کوچک کردن اندازه دولت، بخش دولتی امکان استخدام نیروی کار جدید مگر با احراز شرایط خاص را ندارد در نتیجه نقش دو بخش خصوصی و تعاونی برای ایجاد اشتغال پررنگ‌تر می‌شود

در این بررسی مشخص شد که در سال ۱۳۸۳ بیش از ۷۰ درصد از دانش‌آموختگان دانشگاه‌های کشور جذب بخش دولتی شده‌اند و کمتر از ۳۰ درصد آن‌ها در بخش خصوصی فعالند در حالی که یکی از زیربخش‌های بخش خصوصی یعنی کارکنان مستقل که بیش‌ترین سهم این بخش را به خود اختصاص داده است تنها ۶ درصد شاغلین این زیربخش تحصیلکردگان آموزش عالی هستند

از بررسی این شرایط نتیجه گرفته می‌شود که بخش خصوصی به ایجاد کارگاه‌های تک‌نفری گرایش دارد همچنین بافت به نسبت سنتی واحدهای شغلی و سطح پایین تکنولوژی‌های به کار گرفته شده در این واحدها باعث شده که مدیران این واحدها که اغلب مالکان آن نیز هستند، از ورود دانش‌آموختگان جوان به واحد خود جلوگیری کنند

در نهایت توجه بیش‌تر به مقوله کارآفرینی و توسعه انکوباتورها در دانشگاه‌های کشور در سطح ملی به عنوان راهکاری برای بهبود این مشکل پیشنهاد شد همچنین مثال‌هایی از تجربیات کشورهای دیگر که این راهکار را مورد استفاده قرار داده‌اند ارائه شد در صورت به کارگیری روش کارآفرینی می‌توان انتظار داشت که در آینده سهم تحصیلکردگان دانشگاهی در بخش خصوصی افزایش یابد در این صورت علاوه بر بخش

خصوصی جدید بخش خصوصی فعلی کشور نیز به منظور رقابت با بخش خصوصی جدید باید با کمک گرفتن از نیروهای تحصیل کرده آموزش عالی، به سمت تولید کالاهایی بر مبنای علم و دانش تغییر هویت دهد

در پایان با توجه به اهمیت کارآفرینی در ایجاد اشتغال مولد پیشنهاد می‌شود موارد زیر در برنامه‌ریزی‌های کلان کشور مورد توجه قرار گیرد
الف طرح و پیگیری بحث کارآفرینی در سطح کلان کشور،
ب دادن اعتبارات مالی از سوی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به دانش‌آموختگان برای کارآفرینی،

ج تأسیس شهرک‌های علمی- تحقیقاتی و انکوباتورها،
د کاهش بوروکراسی اداری و پیچیده بر سر راه ثبت شرکت‌ها

۱. «آمارگیری از ویژگی‌های اشتغال و بیکاری خانوار سال‌های مختلف»، مرکز آمار ایران
۲. بهشتی، محمد باقر «تحلیل اشتغال و بیکاری و ارائه راه‌حلی مناسب برای بیکاری در ایران»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، شماره ۱۷۵ و ۱۷۶، سال ۱۳۷۹.
۳. بهکیش، محمدمهدی «اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن»، تهران، نشر نی، سال ۱۳۸۰.
۴. جعفری‌مژدهی، افشین «بررسی ساختار به‌کارگیری نیروی انسانی در بخش‌های اقتصادی و ارائه تحلیل عملکردی ساختار مذکور» مجموعه مقاله‌های ارائه شده در سمینار ارائه نتایج طرح نیازسنجی نیروی انسانی متخصص و سیاستگذاری توسعه منابع انسانی کشور، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۱.
۵. خالصی، امیر «بررسی اثر بازخور عدم تعادل عرضه و تقاضای نیروی کار متخصص بر عرضه و تقاضای آن (مدل دینامیک)» مجموعه مقاله‌های ارائه شده در سمینار ارائه نتایج طرح نیازسنجی نیروی انسانی متخصص و سیاستگذاری توسعه منابع انسانی کشور، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۱.
۶. «سالنامه آماری سال‌های مختلف»، مرکز آمار ایران
۷. سعیدی‌کیا، مهدی «کانون‌های کارآفرینی»، گام اول جنبش فکری، نشریه بازار کار، شماره ۱۰۴.
۸. صالحی، محمدجواد «اثرات سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی ایران»، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۲۳ و ۲۴، سال ۱۳۸۱
۹. طایی، حسن «تحلیل تحولات و برآورد عرضه نیروی کار تا سال ۳۸۳»، مؤسسه کار و تأمین اجتماعی، سال ۱۳۷۸.
۱۰. «طرح کارورزی دانش‌آموختگان جوان دانشگاهی»، مؤسسه مطالعات بهره‌وری و منابع انسانی وزارت صنایع و معادن، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران، سال ۱۳۸۲.
۱۱. «کارآفرین»، ماهنامه علمی، صنعتی، اقتصادی، تحلیلی، سال چهارم، شماره ۳۱، سال ۱۳۸۳.
۱۲. «کارآفرینی در بنگاه‌های کوچک و متوسط آلمان»، نشریه بازار کار، شماره ۱۶۹.

۱۳. «گزارش اقتصادی سال ۱۳۸۳ و نظارت بر عملکرد پنج ساله برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، جلد اول، حوزه‌های فرابخشی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۱۴. فلاح آزاد، شیرزاد «اهمیت، ساختار و نحوه فعالیت انکوباتورها یا کارگاه‌های کارآفرینی»، نشریه کارآفرین، شماره ۱۷.
۱۵. مجموعه مباحثات اقتصادی، «اشتغال در برنامه چهارم (طرح چند سؤال از منظر مفاهیم و مسائل»، سخنرانی دکتر حسن طایی، دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی و مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، سال ۱۳۸۴.
۱۶. مفتاح، سکینه و زرین‌ساز، رضا «۱۶۸ راهکار ملی اشتغال، جهاد دانشگاهی»، سازمان همیاری اشتغال دانش‌آموختگان، بهار ۱۳۸۱.
۱۷. هزار جریبی، جعفر «کارآفرینی»، پژوهشکده امور اقتصادی، تهران، سال ۱۳۸۳.
۱۸. هوران، جیم «طرح تجاری یک صفحه‌ای»، مترجم فیض‌بخش، سیدعلیرضا، نشر باران.
۱۹. W. Bednarzik, Robert, "The Role of Entrepreneurship in U.S. and European Job Growth", *Monthly Labor Rreview*, July ۲۰۰۰.
۲۰. D.B. Audretsch, M.A. Carree, A.J. Van Stel and A. R.Thorik, "Does Self-employment Reduce Unemployment?", *Discussion Papers on Entrepreneurship, Growth and Public Policy*, April ۲۰۰۵.